

MILLIST KOOSTÖÖD VAJAB LAPSEKESKNE KOOL?

Loone Ots

MTÜ Lastekaitse Liidu president

Eesti kool vajab tegusat, lapsi võimalikult suurel määral kaasavat ja lapse õigustega arvestavat, õpetamisel sotsiaalsust ja väärtusi faktidele eelistavat õpetajate staatust tõstvat parteideülest koostööd.

Senine koolipraktika on põhjustanud kahetsusväärse lõhe õpilaste ning õpetajate vahel. Suure tõenäosusega on lahknevuse põhjuseks tihe õppekava, mille rajajooned on loodud enne infoajastut. Ka pole koolielus piisavalt järgitud laste kaasamise põhimõtet. Selle tõestuseks mõned näited.

„Nüüd lahkun koolist, kus ma peale üheksa asjatult veedetud aasta pole kaotanud mitte midagi.”

„Iga päev tulen koolist ja hakkan elama.”

„Kirjutasin omi mõtteid ja sain kirjandi eest vaevu nelja. Olen õppinud kirjutama neid mõtteid, mida õps ootab.”

„Õpetajad hindavad mind üle, sest ma pole veel kedagi p...sse saatnud.”

Need on heade, viieliste õppurite mõtted tänapäeva kooli kohta. Arvajad käivad põhikooli lõpuklassis või gümnaasiumis. Arukad noored räägivad ausalt. Õeldu pole hetkeemotsioon. Kui edukad kooliskäijad on kooli suhtes parimal juhul neutraalsed, on koolil midagi viga.

Kooli mudeli loovad täiskasvanud, targad ja haritud, suurte kogemustega ja noortele head soovivad pedagoogid, teadlased ja ametnikud. Nad koostavad kooli ja õpilasi puudutavad seadused, muuhulgas õppe- ja ainekavad. Neid dokumente lugedes tundub kõik õige. Väärtused ja kooli eetika on määratletud ja neid edendatakse seaduse toel. Kummati tundub päris elu toimivat teistmoodi. Suuresti sellegi pärast, et laps, kes Eestis riigis kannab seaduslikult seda nimetust veel 17aastaselt, on jäetud kõrvale kooli puudutavatest otsustustest või osaleb seal pigem nominaalselt ja formaalselt.

Lapse õiguste konventsioon, millega liitumisest täitub Eestis varsti 20 aastat, sisaldab muuhulgas sätteid, mis keelavad täiskasvanul teatud viisil toimida. Nii ei tohi pöörata rohkem

tähelepanu lapsevanemate või teiste gruppide huvidele kui laste ja noorte huvidele (artikkel 3); unustada, et lastel ja noortel peab alati olema võimalus areneda, näiteks läbi mängimise või koolis käimise (artikkel 6) ning unustada kuulata, mida lapsed ja noored räägivad ja kuulata ainult teisi täiskasvanuid (artikkel 12). Selles kontekstis on selge näiteks koolikatsete ebaeetilisus. Katsed pole kasulikud lapsele, vaid täiskasvanuile, eeskätt õpetajale, kes saab enda käe alla homogeense, sotsiaalsete pädevustega ning juba teatud oskusi ja teadmisi omandanud õpilased ega pruugi vaevata end (käitumis)probleemsete laste või mahajääjatega. See omakorda tingib õpilaste kihistumise „heades” ja „halbades” koolides, mille „headust”, „halbust” või „edukust” hinnatakse õpitulemuste, mitte õpilaste arengu või heade inimsuhete, sallivuse, koostöö ja teiste nn pehmete väärtuste edendamise skaalal. Liigitamine õpitulemuste järgi jätkub gümnaasiumi pürgides ning kulmineerub riigieksamite edetabelite avaldamisega.

Eelnevast lähtudes vajab kool mitmekülgset koostööd, hoidmaks õpilase/lapse prioriteeti ja tagamaks õpilase subjektsust. Kui palju õpilasesindus tegelikult koolielus kaasa räägib? Kui paljud otsused on esindusega kooskõlastatud? Kas peale koridoriseinte värvi valimise või koolipeo taidluskava sisustamise saavad noored sõna ka nt kooli rahaliste vahendite kulutamist vaagides? Kui suure osa kooli kodukorrast on koostanud õpilased või kui suure ja millise tähtsusega osa puhul on õpilased olnud selle loomisse aktiivselt kaasatud? Ja kas koolid on kaasanud ka olulise suurusega I kooliastme õpilaste rühma?

Meenub juhtum Tallinna „heast” koolist, kus õpilasi otsiti kooli tülles massiliselt läbi ja toimingut ei teostanud politsei. Niisiis rikkus kool seadust, põhjendades seda õpilaste turvalisuse tagamise ja ohtlike esemete ning mõnuainete ennetava avastamisega. Õpilasi solvas nii läbiotsimise fakt ise kui ka seda põhjendanud täiskasvanute poolne umbusk: mõistes läbiotsimise vajalikkust, ei suutnud nad mõista põhjust, miks neid probleemist ei teavitatud, miks täiskasvanud ei öelnud, mistarvis neid üldse läbi otsitakse. Vaadeldud juhtum ei pakkunud täiskasvanud võimalust aruteluks. Protseduur oli ühepoolne valik üle teise osapoole peade. Suure tõenäosusega kaugesid lapsed ja täiskasvanud pärast juhtumit teineteisest veelgi ja sisekliima halvenes. Samas on õpitulemused endiselt üle keskmise tasemel, aga pedagoogide ja õpilaste suhteid „hea kooli mõõdupuu” ei uuri. Küll aga kurdavad pea kõigi koolide õpetajad nii ajakirjanduses kui eravestlustes õpilaste passiivsuse, negatiivsete hoiakute ja otsese arrogantsi üle. Õpilased omakorda vastavad süüdistusega ebaõiglasel kohtlemisel, sageli kasutavad õpetajad hinnet kui relva, alandades numbrit halva

käitumise eest – tegu, mis on vastuolus hindamisjuhendiga, mille järgi hinnatakse õpilase teadmisi. Niisiis võib täiskasvanu vajaduse korral hüljata kooli teadmistepõhise hoiaku.

Laps teab, et koolis tuleb õppida. Seega õpib ta tahtmatult või tahtlikult ära täiskasvanu-lapse suhete käitumismustrid ja kordab neid suheldes omaealistega. MTÜ Lastekaitse Liidu kampaaniad, et lapsed koolis kaaslast märkaks, kuulaks ja vajaduse korral aitaks, põhinevad just sellel tõigal, et lapsed ei hooli enam üksteisest, et õpilase-õpilase suhted on tänapäeva koolis nihestunud ja et koostöö puudub tihti või on vähe tulemusrikas ka eakaaslaste tasandil. 1990. aastate algul juurdunud uusliberaalse võistluskooli põhimõtte suunab õpilased eemale koostööst ja see hoiak hakkab juba peegelduma ühiskonnas, kuivõrd esimene uusliberaalne põlvkond on jõudnud täiskasvanu- ja otsustusikka.

Siinse mõtteavalduse eesmärk ei ole mingil juhul nahutada õpetajaid, kes teevad rasket, ühiskonna seisukohalt ülivajalikku ja samas ühiskonnas pidevalt ja ülimalt alavääristatud tööd. Kirjutaja soovib näidata kurba olukorda, kus kooli toimimine sarnaneb kummagi selle keskkonnas viibiva osapoole jaoks korrektsiooniasutuse omaga – kuvand, mida kool mingil juhul omaks võtta ei tohi. Mingil määral aitab selleks kaasa õppekava ja õppematerjalide vananemine.

Elame üleminekuajastul, milles kool on kiiresti kaotanud teadmiste monopoli. Enamiku koolis õpetatavaid fakte saab iga soovija leida internetist. Kool peaks õpetama, kuidas fakte lõimida ja elus rakendada, edendades teisalt koostöö oskusi ja rühma iga üksiku liikme individuaalsuse tunnustamist. Ideaalis peaks kool olema väärtuste tempel, milles faktidel on instrumendi roll. Ülekoormatud ainekavad nõuavad aga faktide selgekssaamist ning paljude iseenesest huvitavate, kuid elus harva vajaminevate teoreetiliste teadmiste reprodutseerimist, nagu seda tehti enne infoajastut. Väärtuste vahendamiseks ei jää tihti aega; täiskasvanud loodavad, et need kleepuvad lastele iseenesest külge.

Kool on pädevuste kujundaja suunaga kogemuste eelküpsetamisele. Kui noor lahkub koolist ja on tutvunud vaid valmistoiduletiga, pole kauplusel kui sellisel mõtet – see on ladu, mille kaupa saab ka teistest ladudest. Praeguses tegelikkuses tajub õpilane liiga tihti, et tema vastu napib austust ja lugupidamist, et ta saab kiita vaid teadmiste õppekavapõhise valmistoidu tubli tarbimise eest. Teda ei õpetata toitu ise valmistama, ei näidata, kus ja kuidas kasvab mingi teadmine ja kuidas seda täpselt tarbida. Allegooriat edasi arendades ei arvesta koolipraktika

vaimse diabeedi, tsöliaakia või laktoositalumatusega õpilaste erivajadusi, samuti kipuvad jääma nälga need, kes sooviks suuremat toiduportsu, s.o, kel oleks huvi saada rohkem teadmisi või kellele õpitav materjal on mingil põhjusel juba tuttav ja läbi mõeldud. Praegune õppeprotsess on lineaarne ja nivoo põhine: targemad ootavad nõrgemaid järele, päris nõrgad pingutavad, et mõista keskmiselt tugevale orienteeritud õppeülesandeid ja -materjali. Nivoost hälbijad, olgu nad keskmisest ülal- või allpool, vajavad õpituge ja nende eripära arvestavaid õppematerjale, nt eri tasemeid sisaldavat digimaterjali. Need omakorda vajavad ressursse, mida koolil anda ei ole. Küll aga võivad selliseid vahendeid õpilase huvidest lähtuvalt jagada kohalikud omavalitsused ja riik.

Kokkuvõttes vajab lapsekeskne kool kiiret ja tegusat üleminekut faktipõhiselt õppelt seose- ja suhtepõhisele. Eeldamisi on lahendus seotud digiõppe juurutamisega, mille massiivsus ja kallidus vajab riigi tellimust. Riik on ka see, kes ainsana saab muuta kehtivat seadusandlust, s.o, riiklikku õppekava ja sellest lähtuvaid ainekavasid. Riik saab ümber korraldada koolidesse vastuvõtmise ja koolide tulemuslikkuse hindamissüsteemi. Õpiabi ja kõiki sellega seotud tugiteenuseid, sh täienduskoolitusi, saab rahastada eeskätt riik. Kooli metamorfoosi ootavad õpilased on sellesama riigi tulevased kodanikud ja maksumaksjad, õpilaste vanemad aga riigi praegused rahastajad. On aus ja eetiline, et riik tegutseb laste huvides ja leiab iseenda tuleviku jaoks vajalikud vahendid ning võtab vastu tulevaste hääleõiguslike valijate heaolu parimal moel edendavad haridusotsused.

Tegelikult õpetavad ja õhutavad lapse õiguste konventsiooni tutvustavad koolitused lapsi täiskasvanuult küsima, milliseid otsustusi on nende heaks tehtud ning õpetavad seiret korraldama. Laps peab saama küsida oma kooli, oma kogukonna ja oma riigi täiskasvanuult, mida nad on tema kui kooli subjekti jaoks teinud, kuidas tema subjektsust ja prioriteetsust otsustustes arvestanud. Usume, et meil on noortele anda asjalikke, sisukaid ja positiivseid vastuseid.